

Мина М. ЂУРИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 13. 5. 2024.
Прихваћен: 3. 6. 2024.

КОЛИКО НОБЕЛОВА НАГРАДА ПРИПАДА КЊИЖЕВНОСТИ КОЈА СЕ (НЕ) СМЕЈЕ?

Уз разматрања на које је начине канон глобалне књижевности обележен одабирима Нобеловог комитета, у раду се посебна пажња посвећује дискусијама у вези са тим колико су у сагледаваним опусима добитника Нобелове награде за књижевност елементи хумора, ироније, сатире или гротеске препознати као кључни, односно на дипломама истакнути као доминантни. Када се у образложењима Нобеловог комитета као пресудан меритум усмерења награде јавља одређење хумора? Зашто се при крају 20. века у мотивацијама награде нарочито подвлаче иронични аспекти одабраних опуса? Због чега се управо виталистичка сфера дела награђених стваралаца неретко при одлукама Нобеловог комитета улачава у оквире истакнутих епскости извесних поетичких утемељења истог или и других лауреата, у тим обрисима градећи календоскоп феноменолошких смена међу издвојеним опусима? Анализама које обухватају и то како је дефинисано образложење награде Шоу или Бергсону, који виђени аутори хумористичке и сатиричне српске, јужнословенских и светске књижевности, и поред номинација, нису током 20. века награђени, колико је образложење признања Иви Андрићу условило и одабир наслонен на хумористичке проседе у години која следи, неки су од смерова испитивања овог истраживања који настоје да одговоре на питања колико и зашто генеалогичка лауреата Нобелове награде за књижевност (не)свесно гради канон светске литературе који се (не) смеје.

Кључне речи: добитници Нобелове награде за књижевност, образложења награда, (не)препознавање елемената хумора, ироније, сатире, гротеске, канон глобалне књижевности.

Када се назначи и потенцијални смер сагледавања евентуалне перспективе питања одређења канона глобалне књижевности, увек се и неминовно отвара простор за могуће полемике у вези са тим која све дела или аутори због различитих разлога нису заступљени у оквирима претпоставки опцртаног система.¹ Уколико би се продубљивала идеја да и проматрање листе

* mina.djuric@fil.bg.ac.rs

¹ Поводом опсежности и комплексности анализа у вези са динамиком претежности позиција у упоредним испитивањима заступљености, значења и меритума концепата светске и глобалне

добитника Нобелове награде за књижевност може да понуди извесну оријентацију у дискусијама поводом канона глобалне литерарне сфере у 20. и првим деценијама 21. века, изнова би се покренуле и недоумице које се тичу тога шта би, можда, још требало или је већ морало да се очекује у доменима тог каталога, а није до сада било обухваћено назначеном библиотеком изабраних дела, при чему се, међу потенцијалним, актуелизује, на пример, и питање зашто остварења књижевности за децу нису била препозната на листи таквих приоритета, чак ни у опусима аутора који су одликовани Нобеловом наградом (уп. Brechner 2016), а уз то и многе друге дилеме.² Управо и тако перципирано поље може да покрене и поетички интригантне расправе у вези са тим да ли је оно лице канона глобалне књижевности које је обележено одабирима Нобеловог комитета препознато и као одраз који осликава тонове текстова у којима доминирају и елементи хумора, ироније, сатире или гротеске. Са таквог полазишта и ово истраживање посебно интересује када су и на које начине квалификације смеховног заступљене у образложењима Нобеловог комитета као један од пресудних меритума одлуке поводом додељене награде,³ односно колико Нобелова награда за књижевност, као један од праваца погледа на глобалност литерарних постигнућа или пак сенчење (не)могућег канона њених алтернатива,⁴ нарочито током 20. века, (не) припада књижевности која се смеје, те зашто је то тако.

Пригодом претходно наведеног, полазно потпитање које се назире тиче се књижевноисторијских околности у којима се у контексту генеалогичке одлуке Нобеловог комитета дефинисање хумора у миљеу мотивације одређене награде успоставља једним од круцијалних аспеката. У тим оквирима евидентна примогенитурна хумористичких наноса истиче се у образложењу одликовања које је 1930. године припало Синклеру Луису „за његову снажну и живописну уметност описа и његову способност да са духовитошћу и ху-

књижевности, посебно на размеђама 20. и 21. века, уп. и: Casanova 1999; Pizer 2000: 213–227; Damrosch 2003; Barnard 2009: 207–215; Coletti 2011; Ђурић 2023a: 437–454; Ђурић 2023b: 48–58 и др.

² Поред бројних појединачних радова на ову и сродне теме, финале 20. и почетак 21. века маркирали су и потребе да се из различитих перспектива понуде неколики синтетички погледи на стваралаштва аутора одликованих Нобеловом наградом за књижевност, као и на литерарну епоху Нобела у сегментима или целини, што се уочава и у: Gyllensten 1987; Espmark 1991; Bazić 1999; Ågerup 2022; Tennart 2024 и др.

³ Овом приликом нарочита пажња усмерава се управо ка сентенциозним формулацијама мотивација Нобелових награда ради запажања феноменолошких опсега које су у тим оквирима запосели аспекти смеховног као високо вреднованог квалитета литерарног. Иако би за нека будућа истраживања као материјали могли да буду интригантни и унеколико дужи садржаји беседа или предавања добитника Нобелове награде, односно говори које поводима свечаности уручења награде одржавају репрезентанти Нобеловог комитета у вези са делом лауреата, управо и због изузетне силине своје глобалне протежности овај епиграмски најцитиранији текст образложења награде може да се маркира као један од најупечатљивије предочених поетичких кодова одабраног опуса, као и целине погледа на литерарни концепт токова Нобелове награде (уп. Tennart 2024).

⁴ У вези са позицијама проматрања маргине, апокрифа или (де)централизујуће силине смеховног кроз примере књижевних дела и дискурса теорије у вишевековним токовима и интеркултурним разменама уп. и: Perišić 2010; Perišić 2013.

мором створи нове типове ликова”.⁵ Из те перспективе би могло да се запази да се директност маркирања хумористичког опредељења у делу издваја упоредо са новом глобалном променом простора и култура припадности аутора, односно да се тек са првонаграђеним писцем северноамеричког континента уводе и неке од одредница смеховног,⁶ као и да се тиме, можда помало и парадоксално, управо са размеђа једне од најтегобнијих деценија 20. века, у препознатим канонским вредностима врхунске књижевности светских оквира и истакнутим смеровима претрајавања модернистичких тежњи,⁷ жуди и за алтернативним у виду двогласног, смеховног, ревитализујућег.

Имајући и последње наведено у виду, када се сагледа низ добитника и образложења њихових награда током 30-их година 20. века, може да се запази колико се извесне друштвено-културолошке тензије овог периода на одређене начине ипак преливају и на принципе унеколико и онеобиченог обликовања тока мотивација Нобелове награде за књижевност.⁸ Тако је, на пример, управо и ова деценија обележена једном од најређих ситуација у трајањима уприличених околности одликовања лауреата, а то се одражава и у чињеници да иако је у том тренутку било номинованих, међу којима су и будући добитници Нобелове награде, 1935. године ово признање није додељено.⁹ Такође, многи аспекти одређења у мотивацијама награде током прве половине 30-их година 20. века, у светлу поетике одлука Нобеловог комитета, можда би, према извесним особеностима, могли да отворе неке перспективе дискусија, при којима су, на пример, и следеће: и ову деценију обележава једно од најкраћих образложења – 1931. године поводом признања постхумно овенчаног дела Ерика Аксела Карлфелта, истакнуто је само да је одликовање намењено „за поезију”;¹⁰ овај период осликава и једна од неучесталијих одлука Нобеловог комитета, а то је да се у образложењу издвоји доминантно дело које је водеће за награду, како је то 1932. године приказано у мотивацији признања Џону Голсвордију, припалог „за његову истакнуту уметност приповедања која свој највиши облик достиже у делу *Saga о Форсајтима*”;¹¹ а сродан вре-

⁵ Уп.: „for his vigorous and graphic art of description and his ability to create, with wit and humour, new types of characters”; All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobel-prize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

⁶ За прве реакције Луиса и интернационалне јавности поводом награде, као и за посебан нагласак на роману *Бевит* (Lewis 1922), који се, између осталог, и одликује сатиричним призивом, а репрезентује и дело за које се сматра да је било међу Луисовим одлучујућим остварењима поводом ове награде, в. и: *New York Times* 1930.

⁷ Поводом интерпретација како модернистичких наслага у различитим периодима Луисовог рада, тако и ресемантизације Луисовог односа према модернизму у стваралачким евокацијама аутора познијих деценија, уп. и: McInnes 2005: 1–15.

⁸ Свестрано разматрани у својој комплексности, период до 1930. и време у деценији након ове године у доменама трајања Нобелове награде и поетичких промена неретко се и засебно елаборирају (уп. и: Espmark 1991; Tenngart 2024 и др).

⁹ Уп.: All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

¹⁰ Уп.: „The poetry of Erik Axel Karlfeldt”; Erik Axel Karlfeldt – Facts. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1931/karlfeldt/facts/>; 30. 8. 2023.

¹¹ Уп.: „for his distinguished art of narration which takes its highest form in *The Forsyte Saga*”; All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

менски интервал почетка 30-их година 20. века уз првог америчког доноси и првог руског писца, тада у егзилу, који постаје добитник Нобелове награде за књижевност – Ивана Алексејевича Буњина, коме је одликовање уручено „за строг уметнички приступ којим је наставио класичну руску традицију писања прозе”,¹² што све врхуни и 1934. годином и избором Луиђија Пирандела, где би можда и могло да се очекује образложење награде као оне која се заснива на елементима фарсичног или апсурдног, а дефинисано је као признање које долази „за његово смело и генијално оживљавање драмске и сценске уметности”.¹³ Када се све ово узме у обзир, као и околности у којима је 1935. година обележена изостанком награде,¹⁴ могла би да се актуелизује и дилема у вези са тим колико канон глобалне књижевности у овом периоду¹⁵ и (не)свесно рефлектује атмосферу времена у којем се на апокрифан начин смеховно (не)одређење појављује као финални гест успостављања једног (не)могућег система.

Колико су проосећане друштвено-историјске тензије донекле ипак и рефлектовале (не)препознавање дискурса ироније или гротеске као основе глобалне књижевности овога времена, показују и листе номинованих током 30-их година 20. века за Нобелову награду за књижевност, у којима провејавају и аутори сатиричног дискурса, при чему делује као да граде алтернативни канон глобалних литерарних пројекција. Тако се, на пример, уочава да је 1932. године, међу предложенима, и то од стране десет професора са Универзитета у Прагу, био и Карл Чапек, чија су номиновања обележавала сваку годину до 1938.¹⁶ Сродан низ се наставља крајем 30-их година 20. века када је међу номинованима од стране четири члана Холандске краљевске академије уметности и наука 1939. године, непосредно по објављивању чувене монографије посвећене типологији онога што представља *човек као биће које се игра*, био и Јохан Хујзинга (Huizinga 1938), коме су препоруке за награду припадале сваке године до 1945, без обзира на то што се 1940, 1941, 1942. и 1943. године одликовање није доделило.¹⁷ Оваквим предлозима аутора који су се кроз своје опусе истанчано бавили и елементима смеховног или сатиричног као да је осликана и својеврсна субверзивност алтернативне перспективе потенцијалног књижевног канона у тешким историјским време-

¹² Уп.: „for the strict artistry with which he has carried on the classical Russian traditions in prose writing”; All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

¹³ Уп.: „for his bold and ingenious revival of dramatic and scenic art”; All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

¹⁴ Уп.: All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

¹⁵ У вези са тим шта још може да утиче на перцепцију упоришта тежње ка глобалним сферама литерарних остварења током 30-их година 20. века, те какву поетичку улогу у томе има и писање књижевника европских култура о афричким кишама, в. и: Ђурић 2023: 30–34.

¹⁶ Уп.: Nomination Archive, Karel Capek, NobelPrize.org: https://www.nobelprize.org/nomination/archive/show_people.php?id=1590; 30. 8. 2023.

¹⁷ Уп.: Nomination Archive, Johan Huizinga, NobelPrize.org: https://www.nobelprize.org/nomination/archive/show_people.php?id=4364; 30. 8. 2023; Facts on the Nobel Prize in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/facts/facts-on-the-nobel-prize-in-literature>; 30. 8. 2023.

нима,¹⁸ као и артикулација гласова који су, можда, у евентуалној поетичкој провокативности, приказујући донекле и дестабилишућу визију глобалног литерарног света, морали да остану у миљеу (не)могућих избора у друштвено-културолошки изазовним ситуацијама.

Када се овакве околности узму у обзир, изузетно је подстицајно да се уочи колико су књижевне прилике и јужнословенских простора можда донекле и парадоксално у односу на историјска збивања, али управо од краја друге деценије 20. века, а потом у другој половини 20-их, као и током 30-их и 40-их година 20. века, постајале отвореније за предлагање кандидата за Нобелову награду за књижевност. Међу првим предложеним 1917. године био је стваралац и сатирично-хумористичких литерарних текстова Иван Вазов,¹⁹ а 1926. године, са поновљеним номинацијама 1927. године (предлог изнова начинио Бранислав Петронијевић) и 1939. године (предлог упутио Бранко Поповић), издвојен је Јосип Косор, препознат и по елементима гротеске у свом драмском опусу,²⁰ док се листи номинираних 1931. године придружила и Ивана Брлић Мажуранић,²¹ првенствено због литерарних дела за децу, области остварења која је била и остала умногоме запостављена у генеалогичкој добитника Нобелове награде (уп. Brechner 2016), а која би из другачије перспективе сагледане алтернативе канона могла да сведочи о потреби да се поглед светске књижевности и у овим временима усмери ка нечему другачијем, а могуће и ревитализујућем у доменима доминантних перспектива глобалне литерарне културе. Номинације Иване Брлић Мажуранић за Нобелову награду (1931. и 1935. године предложио ју је Гавро Манојловић, а 1937. и 1938. номинацију је уз Манојловића подржао и Алберт Балаза),²² на изванредан начин су и окретањем ка опусу који иманентно смеховно сажима у имплицитно хумористичким аспектима књижевности за децу, и међу јужнословенским предлозима током 30-их година 20. века означиле потребу за другачијим усмерењима у односу на заступљене токове Нобелове књижевности (уп. Zima 2014: 247). Све наведено недвосмислено показује колико су у временима која су била изузетно напета на европском и светском нивоу друштвених збивања, визуре понуђене у књижевности настојале да реконтекстуализују слику света која би своја упоришта утврђивала и у миљеу литерарних текстова који до тада нису били толико гласни у контурама Нобеловог канона, а уз тонове смеховног и гротескног и у драмским делима или уз остварења књижевности за децу (уп. Brechner 2016) и др., очигледно се према номинацијама сматрало да би ту могла да се уврсте и литерарна постигнућа настаја-

¹⁸ О субверзивности смеховног „као побуне“ у тоталитарним системима осликаним међу познијим књижевним делима в. и: Ђурић 2022: 15–29 и др.

¹⁹ Уп.: Nomination Archive, Ivan Vazov, NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/nomination/archive/show.php?id=160>; 30. 8. 2023.

²⁰ Уп.: Nomination Archive, Josip Kosor, NobelPrize.org: https://www.nobelprize.org/nomination/archive/show_people.php?id=4993; 30. 8. 2023.

²¹ Уп.: Nomination Archive, Ivana Brlic-Mazuranic, NobelPrize.org: https://www.nobelprize.org/nomination/archive/show_people.php?id=1353; 30. 8. 2023.

²² Уп.: Nomination Archive, Ivana Brlic-Mazuranic, NobelPrize.org: https://www.nobelprize.org/nomination/archive/show_people.php?id=1353; 30. 8. 2023; Zima 2014: 239–261.

ла на граници других дискурсивних пракси, наука и уметности. То подупире и чињеница да је чак и почетком 40-их година 20. века, када Нобелова награда за књижевност због Другог светског рата није била додељена,²³ јужнословенски простор репрезентован номинацијама: 1941. године Бранислава Петронијевића предложили су Марко Цар и Владета Поповић, а потоњи је то учинио и 1947. године.²⁴ Такав одабир, који је пажњу посветио и аспект у филозофског дискурса на граници литерарних обликовања у којима се на различитим нивоима унеколико тематизује и оно што је иронично (уп. Петронијевић 1923; Петронијевић [193?]; Петронијевић 1946) такође може да се разуме и као покушај да се пронађе извесност (не)очекиване типологије проговора у литераризованом тексту у односу на специфичност друштвеног тренутка²⁵ и подстакне (не)могућа свестраност варијантности стваралачких одјека у култури.

На основу претходно наведеног увиђа се и читаво поље плодотворно за поетичка разматрања промена парадигми одређених периода у оквирима генеалогичке Нобелове награде за књижевност (уп. Espmark 1991; Espmark 2021; Tenngart 2024), при чему би могли да се издвоје начини мотивацијских обликовања и временски интервали када је посебно интензивно подвучена одлика литературе која носи нешто што је смешовно или иронично. С тим у вези се чини да баш и реткошћу таквих упоришта, неки периоди њиховим присуствима у канону глобалне књижевности репрезентоване Нобеловом наградом делују и нарочито поетички маркирани. Поводом тога једно од питања које се осветљава јесте и зашто се баш при крају 20. века у образложењима Нобеловог комитета интензивније подвлаче иронични аспекти одабраних опуса.²⁶ Наиме, кроз две године, које практично следе једна за другом, 1996. и 1998, као једна од доминантних одлика награђених стваралаца издваја се управо иронија, и то у квалификацијама при облажењу одликовања које је 1996. године припало Вислави Шимборској „за поезију која са ироничном прецизношћу омогућава да се историјски и биолошки контекст открије у фрагментима људске стварности”,²⁷ односно поводом признања које је 1998. године уручено Жозеу Сарамагу „који параболома подржаваним маштом, саосећањем и иронијом непрестано омогућава да поново схватимо неу-

²³ Facts on the Nobel Prize in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/facts/facts-on-the-nobel-prize-in-literature>; 30. 8. 2023.

²⁴ Уп.: Nomination Archive, Branislav Petronievic, NobelPrize.org: https://www.nobelprize.org/nomination/archive/show_people.php?id=7182; 30. 8. 2023.

²⁵ У пројекцији номинација књижевности јужнословенских простора, које су неретко нудиле и гротеску као алтернативну визију литерарног коментара света, умногоме могу да се надовежу и познати предлози стваралаштва Мирослава Крлеже или Миодрага Булатовића, како то показују и архивски материјали у овом тренутку отворени до 1973. године, уп. и: Nomination Archive, Miroslav Krleza, NobelPrize.org: https://www.nobelprize.org/nomination/archive/show_people.php?id=12404; Nomination Archive, Miodrag Bulatovic, NobelPrize.org: https://www.nobelprize.org/nomination/archive/show_people.php?id=16764; 30. 8. 2023.

²⁶ Уп.: All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

²⁷ Уп.: „for poetry that with ironic precision allows the historical and biological context to come to light in fragments of human reality”; All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

хватљиву стварност”.²⁸ Како из претходног произилази, преовлађујући тон сагледавања „стварности” краја једног века, који је умногоме и век Нобелове награде, потенцијалну међу столећа у канону глобалне књижевности, из перспективе Нобеловог комитета, настоји да означи и у неопходностима читања које је наклоњено елементима „ироније” у књижевним делима, што може да се тумачи и као један од кључних коментара промена у веку (уп. Espmark 1991; Espmark 2021; Tenngart 2024) и потребе граничног погледа који га до-некле, и нагласком на иронији у литерарним сферама, ресемантизује.²⁹

Из визуре тумачених одређења подстицајно би било да се сагледа и то како, насупрот двогласно *ироничном* крају 20. века, делује почетак генеалог-ије Нобелових одликовања кроз претежност истакнутих одредница у мотивацијама награда.³⁰ Већ се у првој деценији 20. века и почетној декади Нобелове награде за књижевност издваја једна од смерница која би могла, у ширем смислу речи, да се контекстуализује као одређење које собом подразумева и захтева извесну разлику у односу на претпостављеност већинског, односно као поетичка етикеција која обележава упливе извесне *другости* сродне токовима ситуација нобеловских интонираности смеховних елемената у познијим периодима, а то је прокламација *свежине* у књижевним делима.³¹ Дакле, између 1903. и 1906. године, опет учесталије у краћем временском распону, јавља се квалификатив литерарних „освежења”, и то поводом Нобелове награде додељене 1903. године Бјернсону „као почаст његовој племенитој, величанственој и свестраној поезији, која се увек одликовала и свежином своје инспирације и ретком чистотом духа”,³² затим 1904. године, када је један од двојице добитика био и Мистрал, а одликовање уручено „у знак признања за свежу оригиналност и истинску инспирацију његове песничке продукције, која верно одражава природне пејзаже и дух његовог народа, а уз то и за његов значајан рад као провансалског филолога”,³³ као и 1906. године када награда долази Кардучију, „не само имајући у виду његово дубоко знање и критичко истраживање већ пре свега и као почаст креативној енергији, свежини стила и лирској снази које карактеришу његова песничка

²⁸ Уп.: „who with parables sustained by imagination, compassion and irony continually enables us once again to apprehend an elusory reality”; All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

²⁹ Уп.: All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

³⁰ Уп.: All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

³¹ Уп.: All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

³² Уп.: „as a tribute to his noble, magnificent and versatile poetry, which has always been distinguished by both the freshness of its inspiration and the rare purity of its spirit”; All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

³³ Уп.: „in recognition of the fresh originality and true inspiration of his poetic production, which faithfully reflects the natural scenery and native spirit of his people, and, in addition, his significant work as a Provençal philologist”; All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

ремек-дела”.³⁴ То заправо значи да век који почиње текстовима кроз чије се мотивације за награде прокламује оно што се дефинише *свежином инспирације, оригиналности или стила*,³⁵ нужно представља и једну врсту динамике у односу на нешто претходно, што би могло да се тумачи и у контексту начина разумевања воље Алфреда Нобела, као и покушаја да се Нобеловом наградом поетички наговести једна врста другости у поимањима књижевног миљеа (уп. Espmark 1991; Espmark 2021; Tenngart 2024), и с тим у вези би таква алтернативна интонираност *свежег*, у виду извесне коде *идеалног и/или идеалистичког*,³⁶ могла по значају да се одрази у сродности паралеле са оним што у овако посматраном канону глобалне књижевности осветљава смеховно у неким потоњим периодима.

Поред свега до сада назначеног још једно одређење у ширем смислу појма блиско и смеховном више пута се јавља у миљеима образложења Нобелове награде за књижевност, успостављајући на тај начин поетичку уравнотеженост, а то је мотивација награде која бергсоновски припада ономе што је приказано као *виталистичко и живописно* (Bergson 1900).³⁷ С тим у вези приметно је да се управо *виталистичка* сфера дела награђених стваралаца неретко при одлукама Нобеловог комитета уланчава у оквире истакнутих *епскости* извесних поетичких утемељења истог или пак других лауреата чији се опуси показују евентуално погодним и за упоредна проучавања.³⁸ Тако се, на пример, већ 1909. године код Селме Лагерлеф, прве списатељице која је добила Нобелову награду,³⁹ у образложењу посредује следеће дефинисање додељеног одликовања – „у знак признања за узвишени идеализам, живописну имагинацију и духовну перцепцију које карактеришу њено писање”,⁴⁰ док је Нобелова награда исландском писцу Халдору Киљану Лакнесу 1955. године припала „за његову живописну епску моћ која је обновила велику наративну уметност Исланда”,⁴¹ а 1967. године Мигел Анхел Астуријас овечан је овом наградом „за своје живописно књижевно дело, дубоко укорене

³⁴ Уп.: „not only in consideration of his deep learning and critical research, but above all as a tribute to the creative energy, freshness of style, and lyrical force which characterize his poetic masterpieces”; All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

³⁵ Уп.: All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

³⁶ Уп.: „the person who shall have produced in the field of literature the most outstanding work of an ideal direction”; Facts on the Nobel Prize in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/facts/facts-on-the-nobel-prize-in-literature>; 30. 8. 2023.

³⁷ Уп.: All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

³⁸ Уп.: All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

³⁹ Уп.: Facts on the Nobel Prize in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/facts/facts-on-the-nobel-prize-in-literature>; 30. 8. 2023.

⁴⁰ Уп.: „in appreciation of the lofty idealism, vivid imagination and spiritual perception that characterize her writings”; All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

⁴¹ Уп.: „for his vivid epic power which has renewed the great narrative art of Iceland”; All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

у националним особинама и традицијама индијских народа Латинске Америке”.⁴² На основу ових примера и проистиче увид колико се и та *вивидност, живописност и виталност* у Нобеловим одлукама повезује са *епскошћу* извесне новине не би ли, на одређене начине, уприличила, можда, и хармоније постичких призивања у оквирима канона глобалне књижевности, које су у таквим сменама биле потенцијално мотивисане и формом образложења Андрићеве и потоње награде, и као рефлексија динамизација парадигми *епског* и *смеховног* у контексту феноменолошких упоришта канона посредованог и овим одликовањем.⁴³

Управо таква врста концепције у поетичким повезаностима, где би једна типолошка особеност одабира евентуално назначила другу у њеној потврди или и промени, могла би да се актуелизује и кроз питање у вези са тим колико је образложење признања Иви Андрићу, у дозивима и према разликама, инспирисало и одабире формулација наслоњене на хумористичке проседее у години која следи.⁴⁴ Тако, дакле, после образложења 1961. године поводом тога да је Иво Андрић Нобелову награду добио „за епску снагу којом је обликовао теме и приказао судбине људи током историје своје земље”,⁴⁵ 1962. године следи другачије интонирана мотивација награде Џону Стајнбеку – „за његова реалистична и маштовита дела, која спајају саосећајни хумор и оштру социјалну перцепцију”.⁴⁶ Не само што су две године пре Андрића обележене поетском интонираношћу награда додељених Персу 1960. и Квазимоду 1959, него је и после Стајнбека одликовање изнова песничко – за Сефериса 1963. године,⁴⁷ што додатно усредсређује истраживачку пажњу на упоредна проматрања доминантних квалификација у образложењима признања за Андрића и Стајнбека. Осим што делује да се гради извесни лајтмотив у поетичком луку рефлексија међу стваралачким опусима када се одређење *хумора* појави само још једном, тридесет две године после образложења Луисове награде, поново код америчког писца, додатно би могло да се истакне и то колико оно што је *хумористичко* у доминацији избора Нобеловог комитета, у овом случају код Стајнбека, неумитно следи након другачије обојених поетичких претежности, у конкретним околностима код Андрића, тј. потенцијално и

⁴² Уп.: „for his vivid literary achievement, deep-rooted in the national traits and traditions of Indian peoples of Latin America”; All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

⁴³ Уп.: All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

⁴⁴ Уп.: All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

⁴⁵ Уп.: „for the epic force with which he has traced themes and depicted human destinies drawn from the history of his country”; All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

⁴⁶ Уп.: „for his realistic and imaginative writings, combining as they do sympathetic humour and keen social perception”; All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

⁴⁷ Уп.: All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

проистиче из специфичне разлике пређашњих, односно и подстиче диференцираности потоњих избора у мотивацијама.⁴⁸

Уз све наведено посебна истраживачка запитаност повећава се и на рачун тога како су формулисана образложења оних који су у широј културној сфери примарно и препознати као сатиричари, а добитници су Нобелове награде, односно због чега су Нобела примили најистакнутији зналци хумора током 20. века и да ли је ту загарантовано и неоспорно да је одликовање припало за препознате елементе смеховног у делима. То се нарочито примећује ако се сагледа какво је рухо мотивација награда намењених Шоу и Бергсону, 1925. и 1927. године, које могу да се тумаче и као потреба да се тренутак модернизма, можда недовољно препознат у целини Нобелових одабира у књижевности током 20-их година 20. века (уп. Espmark 1991; Espmark 2021; Tenngart 2024), донекле ипак маркира одређеном слободом признања смеховног у оквирима узастопности оваквих избора.⁴⁹ Тако се код мотивације Шоове награде у формулацијама, али унеколико у потреби поетичке амортизације, налази повезано оно што је аспект раних одређења овог признања са примерима извесног модернистичког преврата, те је ово одликовање додељено „за његов рад који је обележен и идеализмом и хуманошћу, чија стимулативна сатира често садржи јединствену поетску лепоту”,⁵⁰ док је Анри Бергсон, теоретичар смеха (Bergson 1900), награђен за *виталност*, *вивидност* и *живописност* остварења, па је награда уручена „у знак признања за његове богате и оживљавајуће идеје и сјајну вештину којом су представљене”.⁵¹ На овај начин, и кроз чињеницу делимичне неутрализације, али и реткости одјека овако обележених постулата смеха, најјасније се и опцртава сложеност свих (не)препознавања смеховних квалификација опуса при њиховом улачавању кроз промене поетичких парадигми у оквирима одабира Нобелове награде за књижевност, као и то колико генеалогичка лауреата Нобелове награде (не)свесно (ипак) гради и канон светске литературе који се (не) смеје.

На основу свих претходних примера, анализа и дискусија, могло би да се закључи колико извесни елементи смеховног, попут ироније, хумора, сатире или гротеске, имају не толико честе, колико кључно маркирајуће поетичке улоге у одређеним периодима Нобелове награде, а како чак и својим одсуством у канонском препознавању лауреата, ипак значајно доприносе грађењу алтернативног канона глобалне литерарне сфере у номинацијама, при чему се и на примерима предлога српске и јужнословенских књижевности запажа

⁴⁸ Уп.: All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

⁴⁹ Уп.: All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

⁵⁰ Уп.: „for his work which is marked by both idealism and humanity, its stimulating satire often being infused with a singular poetic beauty”; All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023; Facts on the Nobel Prize in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/facts/facts-on-the-nobel-prize-in-literature>; 30. 8. 2023.

⁵¹ Уп.: „in recognition of his rich and vitalizing ideas and the brilliant skill with which they have been presented”; All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.

колико тај ефекат доприноси потенцијалу ресемантизације утврђене и очекиване поетичке парадигме у извесним интервалима и увиђа се како назначено може да делује на непосредности стваралачких дијалога у рецепцијама опуса одређеног лауреата у контексту канона Нобелове награде за књижевност.

ЛИТЕРАТУРА

- Ђурић 2022: Мина Ђурић, „(Под)смех као побуна у роману *Дервиш и смрт* Меше Селимовића”, *Књижевност и језик*, год. LXIX, бр. 1, 15–29.
- Ђурић 2023а: Мина Ђурић, „Како су српски писци тумачили дела добитника Нобелове награде?”, у: Владан Бајчета, ур., *Импресионистичка и стваралачка критика: зборник радова са првих Михизових сусрета* (2022), Нови Сад: Матица српска; Ириг: Српска читаоница, 437–454.
- Ђурић 2023б: Мина Ђурић, „Зашто је *Песма о три света* пример глобалног романа?”, у: Драгана Д. Јовановић, ур., *Владимир Пиштапо – Песма о три света*, зборник радова, Нови Сад: Библиотека Матице српске, 48–58.
- Петронијевић 1923: Бранислав Петронијевић, *Основи теорије сазнања: са 19 слика у тексту*, Београд: Напредак.
- Петронијевић [193?]: Бранислав Петронијевић, *Песме*, Београд: Штампарија „Давидовић” Павловића и друга.
- Петронијевић 1946: Бранислав Петронијевић, *Из мојих успомена* (одломак), Нови Сад: [б. и.].
- All Nobel Prizes in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/all-nobel-prizes-in-literature>; 30. 8. 2023.
- Ågerup 2022: Karl Ågerup, *Critical Responses to the Nobel Prize in Literature: An Analysis of 22 Awards, 2000–2021*, Lewiston, NY: Edwin Mellen.
- Barnard 2009: Rita Barnard, „Fictions of the Global”, *Novel: A Forum on Fiction*, Vol. 42, No. 2, Summer, 207–215.
- Bazié 1999: Isaac Bazié, *Literaturnobelpreis – Pressekritik – Kanonbildung: Die kritischen Reaktionen der deutschsprachigen, französischen und englischen Presse auf den Literaturnobelpreis von 1984 bis 1994*, Würzburg: Königshausen & Neumann.
- Bergson 1900: Henri Bergson, *Le rire: essai sur la signification du comique*, Paris: Felix Alcan.
- Brechner 2016: Kenny Brechner, „Why Has a Children’s Book Author Never Won the Nobel Prize in Literature?”, *Publishers Weekly*, October 20: <https://publishersweekly.com/>; 30. 8. 2023.
- Casanova 1999: Pascale Casanova, *Le republique mondiale des lettres*, Paris: Editions du Seuil.
- Coletti 2011: Vittorio Coletti, *Romanzo mondo: La letteratura nel villaggio globale*, Bologna: Il Mulino.
- Damrosch 2003: David Damrosch, *What Is World Literature?*, Princeton: Princeton University Press.

- Đurić 2023: Mina Đurić, „From World to Global Literature: Writing on the Rain in Africa in the Third Decade of 20th-Century Literature”, *Africa e Mediterraneo*, n. 98, Agosto, 30–34.
- Erik Axel Karlfeldt – Facts. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1931/karlfeldt/facts/>; 30. 8. 2023.
- Espmark 1991: Kjell Espmark, *The Nobel Prize in Literature: A Study of the Criteria Behind the Choices* [1986], Boston: Hall.
- Espmark 2021: Kjell Espmark, *The Nobel Prize in Literature – a New Century*, translated by Robin Fulton Macpherson, Stockholm: Svenska Akademien.
- Facts on the Nobel Prize in Literature. NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/prizes/facts/facts-on-the-nobel-prize-in-literature/>; 30. 8. 2023.
- Gyllensten 1987: Lars Gyllensten, *The Nobel Prize in Literature*, Stockholm: Swedish Academy.
- Huizinga 1938: Johan Huizinga, *Homo ludens: proeve eener bepaling van het spel-element der cultuur*, Haarlem: H. D. Tjeenk Willink.
- Kirsch 2016: Adam Kirsch, *The Global Novel: Writing the World in the 21st Century*, New York: Columbia Global Reports.
- Lewis 1922: Sinclair Lewis, *Babbitt*, New York: Harcourt Brace & Company.
- McInnes 2005: Paul-Vincent McInnes, „Surviving Modernity: Sinclair Lewis and the 1920s”, *Journeys of Discovery*, Issue 4, Spring, 1–15.
- New York Times* 1930: „Nobel Prize Goes to Sinclair Lewis”, *New York Times*, Nov. 6; *ProQuest Historical Newspapers The New York Times (1851–2001)*, 27.
- Nomination Archive, Ivan Vazov, NobelPrize.org: <https://www.nobelprize.org/nomination/archive/show.php?id=160>; 30. 8. 2023.
- Nomination Archive, Ivana Brlic-Mazuranic, NobelPrize.org: https://www.nobelprize.org/nomination/archive/show_people.php?id=1353; 30. 8. 2023.
- Nomination Archive, Johan Huizinga, NobelPrize.org: https://www.nobelprize.org/nomination/archive/show_people.php?id=4364; 30. 8. 2023.
- Nomination Archive, Josip Kosor, NobelPrize.org: https://www.nobelprize.org/nomination/archive/show_people.php?id=4993; 30. 8. 2023.
- Nomination Archive, Karel Capek, NobelPrize.org: https://www.nobelprize.org/nomination/archive/show_people.php?id=1590; 30. 8. 2023.
- Nomination Archive, Miroslav Krleža, NobelPrize.org: https://www.nobelprize.org/nomination/archive/show_people.php?id=12404; 30. 8. 2023.
- Nomination Archive, Miodrag Bulatovic, NobelPrize.org: https://www.nobelprize.org/nomination/archive/show_people.php?id=16764; 30. 8. 2023.
- Perišić 2010: Igor Perišić, *Uvod u teorije smeha: kratak pregled teorije smeha od Platona do Propa*, Beograd: Službeni glasnik.
- Perišić 2013: Igor Perišić, *Utopija smeha: vidovi komike i smeha u romanima Mrtve duše Nikolaja Gogolja, Uliks Džejmsa Džojlsa i Zlatno runo Borislava Pekića*, Beograd: Službeni glasnik.
- Pizer 2000: John Pizer, „Goethe’s ‘World Literature’ Paradigm and Contemporary Cultural Globalization”, *Comparative Literature*, Vol. 52, No. 3, Summer, 213–227.

Tenngart 2024: Paul Tenngart, *The Nobel Prize and the Formation of Contemporary World Literature*, London: Bloomsbury.

Zima 2014: Dubravka Zima, „Ivana Brlić-Mažuranić, članstvo u Akademiji i Nobelova nagrada”, *Libri & Liberi*, 3 (2), 239–261.

Mina M. Đurić

HOW MUCH DOES THE NOBEL PRIZE BELONG TO LITERATURE THAT
(DOES NOT) LAUGH?

(Summary)

Alongside considerations of how the selections of the Nobel Committee mark the canon of global literature, this paper pays special attention to discussions regarding the dominance of elements of humour, irony, satire, or grotesque recognized in the works of Nobel Prize laureates in literature and marked on their diplomas. When do the Nobel Prize's motivations determine humour as a decisive merit for awarding the prize? Towards the end of the 20th century, why do the Committee's explanations particularly emphasize the ironic aspects of selected works? Why does the vitalist sphere of the awarded authors' works often intertwine with the prominent epic nature of certain poetic foundations of the same or other laureates in the decisions of the Nobel Committee, thus constructing a kaleidoscope of phenomenological shifts among the highlighted opuses? Analyses include how the award justifications for Shaw or Bergson were defined, which notable authors of humorous and satirical Serbian, South Slavic, and world literature, despite nominations, were not awarded during the 20th century, how the motivation behind Ivo Andrić's award influenced subsequent selections leaning on humorous processes in the following year – these are some of the directions of this research aiming to answer the questions of how and why the genealogy of Nobel Prize laureates in literature (un)consciously builds a canon of world literature that (does not) laugh.

Keywords: Nobel Prize laureates in literature, award nominations, (non-)recognition of elements of humour, irony, satire, grotesque, canon of global literature.